

BIBLIOTEKA
SHTETIT

8JA-32

5428

Bashkim Shehu

**NJË
KOHË
TJETËR**

NOVELË E TREGIME

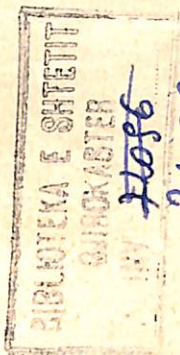
814-52

5429.

BASHKIM SHEHU

NJË KOHË TJETËR

Novelë e tregime

SHËTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

KOMPOZIM ME BASORELIEV DHE GRUP SKULPTUROR

I

Në një qytet të vogël kishte nisur prej disa kohësh ndërtimi i Muzeut të ri të Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare. Ky do të ishte më i madh dhe më i zgjeruar se ajo pjesë e muzeut lokal, që i përkiste periudhës së Luftës. Ndërtimi i tij qe diçka me rëndësi për qytetin dhe për gjithë rrethin.

Në mbledhjen që bëri për këtë Komiteti i Partisë i Rrethit, u propozua që në muze të kishte një statujë, apo një skulpturë tjetër çfarëdolloj për luftën partizane. Arkitekti, i cili gjithashtu bënte pjesë në mbledhje, e mori përsipër këtë, duke thënë se njihte një skulptor të ri.

*

* *

Studioja ime është një dhomë jo fort e ngushtë. Ka një karrige, një tavolinë, shumë fletë të mbërthyera në mure. Në fletë janë bërë gjithfarë vizatimesh: me karbon, me pastel, me guash, pjesa më

e madhe prej të cilave janë skica që më duhen për skulpturën, pasi ky është profili im. Por shpesh ndodh që vizatimet i vazhdoj deri në fund dhe kështu ato i kapërcejnë kufijtë e etydit. Sa për punët që kam bërë në skulpturë, aty mund të përfshihen disa buste, ca statuja dhe ndonjë kompozim, të gjitha këto në dimensione të vogla. E vetmja gjë e arritur, sipas mendimit tim, është një kalë prej guri, që mua më pëlqen ta quaj «Kali i Trojës»; në sytë e tij jam munduar të vendos një shprehje të ftohtë, të largët, një farë qetësie kërcënuese; ai është i përbërë prej blloqesh të shtangëta, ku synimi im ka qenë të përdor vetë materialin si mjet estetik.

E shoh se u shmanga pak nga ajo që dua të tregoj, po do ta tregoj tani, sa më shpejt. Më në fund, m'u dha mundësia të bëj një kompozim në dimensione të mëdha: para disa ditësh më kërkuan nga Komiteti i Partisë i Rrethit një basoreliev, ose një skulpturë për një muze të ri të Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare, që do të ndërtohet në qytetin tonë.

Ditën e parë më erdhi në kokë ideja të kompozjoja diçka që të kishte basoreliev dhe njëkohësisht disa trupa jashtë tij. Pak nga pak fillova t'i përfytyroja figurat. Diçka që gjendet në shtresat më të thella të ndërgjegjes, kishte filluar të lëvizte dhe të bëhej inkandeshente. Figurat më shfaqeshin si kuadrot e një filmi të projektuar me shpejtësi të tillë, që syri i njeriut nuk mund t'i perceptojë plotësisht, dhe kështu më krijonte një ndjesi të turbullt. Ky ishte shkaku që atë ditë, gjithashtu edhe të nesërmen, nuk arrita të skicoja asgjë të qartë, e kuptoja se duhej tani një punë e ngadaltë, pa ngutje, thujse si për zgjidhjen e një ushtrimi të matemati-

kës. Ditën e tretë shkova që në mëngjes në studio; vizioni më qe bërë çuditërisht i qartë. Kështu që arrita deri-diku të bëja një skicë të përgjithshme, të cilën pastaj ia çova arkitektit për ta parë. Ai më premtoi se, në qoftë se do të dilte mirë, do të bënte çmos që skulpturën ta derdhnin në bronz.

Që prej asaj dite vazhdoj punën pa ndërprerje dhe nuk merrem me asgjë tjetër, veç kompozimit që kam për muzeun. Tani kompozimi qëndron aty, në mes të studios, mbi bazamentin e madh. Armatura e basorelievit vjen e pjerrët dhe ka pak a shumë formën e një flamuri; mbi të do të skulpturohen figurat e veçanta, për të krijuar konfiguracionin e një sulmi partizan. Në skajin ku armatura është më e lartë dhe ka më tepër trashësi, do të jenë figurat e dy partizanëve që, në pjesën më të madhe, dalin jashtë basorelievit. Aty janë vendosur hekura të kryqëzuar, të përkulur, ku më vonë do të ngjeshet argjila. Ndërsa poshtë, nga bazamenti, dalin disa hekura të tjerë, më të shkurtër, të cilët ngjajnë si skeleti i ndonjë rrëshqanori. Ata janë për gjermanin.

Sot më erdhi në studio një burrë i shkurtër me kostum bojëkafe të mbyllur dhe me jakën e këmi-shës të nxjerrë përmbi xhakëtë. Nuk e njihja këtë njeri, vetëm më duket se dikur e kisha parë një herë në shkallët e Komitetit të Partisë. Më tha se e quanin Zenel Dragoti dhe se nuk kishte ardhur i ngarkuar me ndonjë detyrë zyrtare, por thjesht me iniciativën e tij, i shtyrë nga ndjenja e përgjegjësisë shoqërore.

Si bëri një hyrje të dytë, duke më thënë se jam i ri dhe prandaj nuk duhet të jem pretencioz, ai u afrua te boceti prej gipsi, e kundroi një çast, pas-

taj bëri vërejtje rreth tij. Ai ishte i mendimit se boceti çalonte në disa drejtime, si p.sh. fytyrat e partizanëve janë pa shprehje, ose kanë, pak a shumë, të njëjtën shprehje etj. Dua të jem i sigurtë me ju, më tha në fund, të them të drejtën kam frikë se mos nuk e pasqyroni si duhet frymën heroiko-monumentale të Luftës, që duhet të ketë medoesmos një vepër me përmasa të tilla.

Këtë nuk e them se më vjen keq kur më bëhen vërejtje, por është fakt, se përmasat e bocetit janë aq të vogla, sa nuk mund të shquhen karakteret, shprehjet e fytyrave, apo ndonjë detaj tjetër i imtë. Megjithatë mundet që vërejtjet të mos kenë qenë për punën e kryer, por për atë që do të vijë më vonë.

Sidoqoftë, në përgjithësi, nuk më pëlqejnë ata tipa që flasin shumë dhe që gjatë bisedës nuk dëgjojnë fare ç'thonë të tjerët.

*
* * *

Në studion time gjendet edhe një projektor i vjetër, që e përdor për ndriçim, sepse shpesh ndodh që punoj tërë ditën deri në mbrëmje. Ndonjëherë, kur lodhem, e ndërpres punën dhe dal e shëtis pak jashtë. Kohët e fundit më pëlqen të ulem pranë lumit, mbi gurët e rrumbullakët apo mbi disa arka të zbrazëta, që nuk arrijnë dot t'i fshehin lulet e mbjella në të dyja anët e lumit. Më parë, kur ishim fëmijë, venim shpesh aty dhe kalonim orë të tëra duke luajtur. Ulem dhe rri diku pranë, sodis lumin, pemët, siluetat masive të maleve, që fillojnë menjëherë në të dy brigjet.

Babai im ka pasur një jetë shumë të ashpër dhe, si duket, kjo është arsyeja që ai flet fare pak; edhe atëherë kur flet, përmend më tepër të kaluarën. E shoh vetëm një herë gjatë ditës, vetëm në darkë, kur kthehem. Zakonisht ai rri mbi minder duke pirë cigare dhe mendohet, mendohet. Ndërsa unë shkoj dhe ulem në tavolinë për të ngrënë. Babai gjithmonë më pyet shkurt si kalova. Edhe unë i përgjigjem po shkurt; ndoshta e kam të imponuar nga natyra e tij e heshtur. Por e di që përgjigje të tilla si «mirë», ose «hiç» atij s'para i pëlqejnë, sidoqoftë, di gjithashtu se nuk ma merr si nënçmim apo mungesë respekti. Ai është i bindur se nuk është kështu dhe i konsideron vetëm si disa huqe të padëmshme.

Sonte e pyeta në e njihte apo jo Zenelin.

— E njoh, — më tha babai, — megjithatë nuk mund të them se e njoh nga afër. Ai është nga R. Këtu ka ardhur pak vjet përpara, kur ti ke qenë në Tiranë. Punon në zyrat e komunales... Ka shumë fjalë, — shtoi pas pak me zë të ulët, thujse me vete.

Ai qëndronte mbi minder duke thithur cigaren dhe mendohej, mendohej. Në ato çaste mua m'u duk se në atë fytyrë, që shprehte një qetësi dhe vetësiguri gati të rëndë, në indet e saj që shkrirë diçka e drunjte dhe, nuk e di se si, menjëherë më erdhi në mendje një «Studim koke» nga Dyrer.

Shkova të flija. U shtriva, u ktheva për një kohë të gjatë sa në njërin krah në tjetrin, por gjumi nuk më merrte. Nuk më shqitej Zeneli. Shumë gjëra që po mendoja tani, nuk i kisha vënë ré menjëherë pas bisedës, ashtu sikurse një pikturë që, nga afër, të duket sikur ka njolla të vëna pa kujdes, ndërsa nga një farë largësie ato japin volume, plane, figura të qarta...

Në fillim, kur sapo erdhi në studio dhe, ndoshta, pak më tepër nga fjalët e tij të para, u gëzova, ngaqë mendoja se kisha të bëja me një njeri, me të cilin mund të bisedoja për artin. Por shpejt ky iluzion m'u zhduk, si një membranë e hollë mjegulle që grisët nga era. Fjalët e tij të fryra të përfitonin idenë e boshllëkut të ajrit. Tani unë jam plotësisht i vetëdijshëm se Zeneli është njeri i mërzitshëm dhe pa vlera. Megjithatë, nuk e marr vesh se si, ç'forcë e pakuptueshme më bën që të mos e largoj dot mendjen nga ai, saqë më duket sikur më ka ngjitur në tru një ventuzë që i thith gjithë mendimet e mia drejt tij.

II

Nga materialet e mbledhura për muzeun: Gjatë këtyre javëve erdhën pothuajse përditë grupe njerëzish, nga dy, nga tre, apo nga më shumë, që sillnin materiale. Kryesisht armë zjarri. Gjashtë pushkë. Tetë revolverë (dy nagante). Tetë granata dore. Gjithashtu dhe një mitraloz...

Ato grumbullohen në depon e vogël të një ndër-marrjeje, pranë vendit ku po ndërtohet muzeu. Një burrë me syze, me flokë të rënë, qëndron pranë tavolinës dhe shënon në evidenca. Njëzet e ca vjet më parë ai ka qenë intendent në një brigadë partizane; të gjithë thoshin se kjo koincidençë e bënte edhe më të dukshme ngjashmërinë midis preokupimit për muzeun dhe ndihmës së popullit për luftën partizane.

*

* *

Zeneli u kthye me fytyrë nga skulptori dhe, si bëri ca hapa, u ndal në mes të studios.

— Më pas u mendova thellë për ato që fola radhën tjetër, — tha ai, pa i hequr sytë nga fytyra e skulptorit, — dhe më duken të drejta... Në fund të fundit, ky është mendimi im. Sidoqoftë nuk duhet të ndikohesh prej tij. Ndoshta mund të mos ketë qenë ashtu siç duhet. Por, sidoqoftë, e kisha për të mirën tënde kur fola ashtu, të jesh i sigurt.

Mbi basoreliev që ngjeshur me gishta balta argjilore dhe pak a shumë kishte marrë forma. Më tepër ishin punuar, në vija të përgjithshme, pa u futur në detaje, trupat e njerëzve. Zeneli u përtyp, mblodhi buzët, pastaj ato u hapën dhe ai tha:

— Dëgjo. Të metat e skicës sate nuk janë zhdukur, mund të them se nuk ka ndryshim themelor nga skica. Këto që them unë, nuk duhet të ndikojnë dhe aq, — këtu toni ndryshoi, — figurat prapë sikur janë pa shprehje. Më të gjalla!... Dhe, sidomos, më heroike. Vepra jote ka vlerë pikërisht sepse

është monumentale me karakter heroik. Megjithatë mos i merr kallëp fjalët e mia, — përsëri ndryshim toni (vetëm në fjalët e fundit), — nejtë, edhe mund të të mërzis, se po bëhem llafoman. Po vetëm desha të të thosha se nuk duhet t'i marrësh kallëp këshillat që mund të të jap. Për këtë jam menduar mirë gjatë ditëve të fundit. — Këtu Zeneli përzuri me dorë një mizë që po fluturonte duke u vërtitur midis të dyve, sikur me largimin e saj të hiqte pengesën e fundit që e ndante nga skulptori. — E kam fjalën këtu: Ti je i ri, dhe i riu duhet të krijojë gjëra të reja, të thyejë koncepte, rutina... — Zeneli ndaloi për një çast, pastaj rifilloi menjëherë, sikur krejt papritur t'i ishte kujtuar diçka, — por nuk duhet lënë pas dore edhe e meta tjetër, që është skematizmi, megjithëse kjo nuk është shumë tipike për të rinjtë. Të dyja këto të meta të ndryshme janë të lidhura me njëra-tjetrën, sepse, si pasojë e përpjekjeve për të shmangur të metën e parë, mund të biesh në të metën tjetër, që është skematizmi.

Zeneli vazhdoi një copë herë të gjatë duke folur për të meta të tjera, si dhe për të metat që mund të vinin si pasojë e përpjekjeve të pasuksesshme për shmangien e të metave të para, ndërsa unë prisja të shihja se në çfarë meandrash do të kalonte lumi i fjalëve që dilte nga goja e tij. Por më kot, sepse ato vërtiteshin e vërtiteshin pa ndonjë drejtim të caktuar.

Është e mërzitshme që për një kohë të gjatë të dëgjosh prej kësi njerëzish një të tillë mënyrë të foluri, po prapë Maksi, një shoku im, nuk bëri mirë që u soll ashtu. Kur ai erdhi në studio, Zeneli sikur e parandjeu rrezikun; në sytë e tij pa shprehje dhe të vegjël, si dy brimat e zeza të prizës, për herë